

ZÁKLADNÉ ZÁSADY TLMOČNÍCKEJ NOTÁCIE

Lýdia Machová

Lýdia Machová je absolventkou Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde vyštudovala preklad a tlmočenie v jazykovej kombinácii angličtina – nemčina. Momentálne pôsobí ako interná doktorandka na Katedre anglistiky a amerikanistiky FiF UK a venuje sa výučbe tlmočenia a anglického jazyka tak prakticky, ako aj teoreticky. Medzi jej najväčšie úspechy počas štúdia patria tri prvé miesta na súťaži ŠVOK v rokoch 2011 a 2012 a Akademická pochvala rektora za vynikajúce študijné výsledky. Popri štúdiu sa aktívne venuje konferenčnému tlmočeniu a ďalšiemu sebazdokonaľovaniu, predovšetkým v oblasti cudzích jazykov.

Neodmysliteľnou súčasťou konzekutívneho tlmočenia je tlmočnický zápis, nazývaný tiež tlmočnická notácia. Keď má tlmočník zvládnuté zásady jej písania a má v notácii istý systém, výrazne mu to uľahčuje prácu, pretože si nemusí natoľko zaťažovať pracovnú pamäť. Viacerí teoretici odporúčajú začínajúcim tlmočníkom venovať nácviku notácie dostatočné množstvo času, aby si svoj systém zautomatizovali a plne si osvojili rôzne zjednodušujúce techniky. Na to je však potrebné najskôr vedieť, čo všetko sa dá pri robení zápisu využiť - na aký papier by sa malo písať, v ktorom jazyku, ako sa dá notácia prehľadne rozostaviť na strane atď. V tomto príspevku by sme chceli poskytnúť práve takéto základný prehľad o najčastejších odporúčaníach viacerých popredných teoretikov tlmočenia. Príspevok je určený predovšetkým začínajúcim tlmočníkom – študentom, ktorí ešte s konzekutívnym tlmočením nemajú veľa skúseností a chceli by sa dozvedieť, ako sa dá notácia robiť efektívnejšie.

1 ÚVOD DO TLMOČNÍCKEJ NOTÁCIE

Dobrá tlmočnická notácia by mala byť prehľadná, stručná, logická a dobre štruktúrovaná. Tlmočníkovi by mala slúžiť len ako opora, najviac by sa mal spoliehať

na svoju pamäť, ktorú po celý čas konzekutívneho tlmočenia aktívne využíva. Odporúča sa používať taký spôsob zaznamenávania, ktorý nám neodčerpá priveľa energie, čo sa vzťahuje jednak na množstvo zapísaného, ale tiež na jednoduchosť používaných symbolov. Názor na ich množstvo sa medzi teoretikmi líši - od Rozana (1956), ktorý odporúča využívať iba dvadsať symbolov (z ktorých len desať je nevyhnutných), až po Matysseka (1989), ktorý prichádza s „bezjazyčnou“ notáciou a navrhuje celý systém logickej tvorby symbolov s vyše 4200 príkladmi z oblasti politiky a ekonomiky. Nech už využívame akékoľvek množstvo symbolov, teoretici sa zhodujú na jednom: ak si pripravíme príliš zložité symboly, zápis ktorých nám zaberie niekoľko sekúnd, takéto značky strácajú svoj zmysel a bolo by zrejme vhodnejšie a efektívnejšie nahradiť ich celým slovom alebo obyčajnou skratkou.

1.1 Zaznačujeme význam, nie slová

Princíp práce s významami, resp. myšlienkami ako hlavnými jednotkami je právom považovaný za základný kameň teórie o tlmočnickej notácii po celom svete. Ako prvý naň poukázal Herbert (1952), po ňom Rozan (1956) a následne takmer každý, kto sa teoreticky venoval tlmočnickemu zápisu. Tlmočník počas recepcie východiskového prejavu spracúva význam povedaného a výsledok racionálnej analýzy zaznačuje na papier prostredníctvom špecifického kódu, ktorý v nasledujúcej (konzekutívnej) fáze produkcie cieľového prejavu „preloží“ do ucelenej a zrozumiteľnej podoby. Toto racionálne spracovanie obsahu považujeme za samotnú podstatu a základnú podmienku kvalitného tlmočenia.

V prvom rade si treba objasniť, čo máme na mysli pri slove *význam*. Gillies (2005, s. 35) používa anglický termín *idea* (dosl. myšlienka) a vníma ho jednak ako hlavnú informáciu jednej výpovede, zjednodušene kto urobil čo, (teda podmet, prísudok a predmet každého uceleného výroku), a jednak ako „hlavný význam slova alebo výrazu“, ktorý je nadradený jednotlivým slovám, ktoré ho vyjadrujú. Synonymá (ako napr. *povedať, hovoriť, vyhlásiť, vyjadriť*) teda nesú (približne) rovnaký význam a tlmočník si ich zapíše tým istým symbolom. Rovnako je irelevantné, či rečník použije vetnú konštrukciu začínajúcu s *pretože, lebo* alebo *keďže*, pre tlmočníka ide o jeden a ten istý význam - vyjadrenie dôvodu. Ak má symbol na vyjadrenie vedľajšej vety príčinnej, použije ho vo všetkých troch prípadoch a pri čítaní notácie sa už vôbec netrápi tým, ktoré konkrétne slovo rečník použil, pretože rozhodujúci je význam.

Dôraz na význam namiesto slov počas celého vedenia tlmočnického zápisu sa odporúča z niekoľkých dôvodov:

- jedna myšlienka sa dá vyjadriť mnohými spôsobmi, a preto môže byť jej značenie rečníkovým idiolektom obmedzujúce, a tým kontraproduktívne

(napr. keď sa rečník vyjadrí veľmi komplikovane, hoci ide o pomerne jednoduchú myšlienku);

- pri práci s dvoma jazykmi máme do činenia s rozličnými gramatickými a lexikálnymi štruktúrami a ak pri produkcii cieľového prejavu vidíme pred sebou slová a symboly v slovoslede iného jazykového systému, môže to mať negatívny dopad na prirodzenosť našej produkcie cieľového prejavu;
- ak sa neustále snažíme hľadať za slovami význam a zapisujeme len spracované myšlienky, neskláňame k mimovoľnému zapisovaniu počutých slov alebo k mechanickému doslovnému prekladu.

Ako vidíme, snaha o značenie pojmov namiesto slov by mala byť prirodzenou súčasťou notácie každého tlmočníka. Ako sa zdá, v praxi sa práve na tomto aspekte prejaví významný rozdiel medzi začínajúcimi a skúsenými tlmočníkmi.

1.2 Kedy začať písať

Začínajúci tlmočníci si často kladú otázku, kedy je najvhodnejšie začať robiť zápis - takmer okamžite po prvých slovách rečníka alebo až po chvíli, keď sme si istí, že sme zachytili prvú ucelenú myšlienku?

Tento problém je veľmi podobný situácii v simultánnom tlmočení, kde hovoríme o tzv. *décalage*. Jones (1999) však upozorňuje, že tlmočník je v konzekutívnom tlmočení pri časovom odstupe od rečníkových slov vystavený väčšiemu riziku, že mu rečník takpovediac utečie. Preto odporúča začať si písať hneď, ako tlmočník chápe postavenie daného prvku vo vete (teda či ide o podmet, príslovkové určenie času a pod.). Matyssek (1989) sa zase prikláňa k práci s ucelenou myšlienkou a tvrdí, že je to okrem iného aj elegantnejší spôsob tlmočenia.

S užitočnými nápadmi prichádza Gillies (2005), ktorého viac ako otázka začiatku notovania zaujíma poradie, v ktorom treba značiť jednotlivé sémantické a gramatické prvky. Odporúča zapísať si najskôr najdôležitejšie informácie (ako mená, časové údaje, čísla a termíny) a až potom dopísať menej podstatné detaily. Pokiaľ tlmočník pracuje so syntetickými jazykmi, v ktorých je voľný slovosled, odporúča sa písať si jednotlivé časti ideového celku (najčastejšie vety) v poradí, v akom ich tlmočník počuje, ale na patričné miesto v rámci štruktúry SVO (podmet-prísudok-predmet: viď kapitolu 2.2 nižšie).

Ďalšia zaujímavá Gilliesova metóda (ibid., s. 157) sa týka enumerácií. Ak rečník vymenúva tri prvky, tlmočník by si mal zapísať len prvý a tretí, a druhý si vedome zapamätať, pričom ho môže dopísať medzi zvyšné dva o niekoľko sekúnd neskôr, pokiaľ má čas (napr. ak rečník urobí krátku pauzu alebo zápis inej myšlienky zaberie menej ako jej dopovedanie rečníkom). Zväčša, pokiaľ nejde o veľ-

mi dlhé úseky prejavu, je však možné si stredný prvok udržať v pamäti aj bez dodatočného zápisu, predovšetkým, ak si tlmočník dokáže narýchlo tento nezapísaný prvok v mysli naviazať na jeden zo zvyšných dvoch pomocou spontánnej pamäťovej pomôcky.

Je prirodzené, že začínajúci tlmočníci majú sklon snažiť sa zapísať akékoľvek prvé slová, ktoré odznejú v prejave v priebehu prvých sekúnd. Súvisí to, pochopiteľne, aj s vyššou hladinou stresu. Praxou však postupne zistia, že je efektívnejšie počkať si aspoň na čiastočne ukončenú myšlienku, čím svojej notácii dodávajú vyššiu mieru prehľadnosti a podrobujú ju logickej analýze.

1.3 Materiálne požiadavky na notáciu

S cieľom dosiahnuť čo najvyššiu možnú efektívnosť tlmočnického zápisu je vhodné zamyslieť sa nielen nad jeho obsahom a formou, ale aj praktickým prevedením - inými slovami, na čo by sa malo písať a čím.

Odborníci sa zhodujú, že najvhodnejšou písacou pomôckou je zápisník so špirálovou väzbou na vrchu, ktorá umožňuje rýchle obracanie listov a zabraňuje ich pomiešaniu. Zápisník by mal mať vzadu tvrdší obal alebo by mal byť pripnutý na podložku, aby sa naň dobre písalo aj postojacky, čo je najčastejšia poloha robenia zápisu. Každému tlmočníkovi vyhovuje iná veľkosť zápisníka, ale teoretici (Gillies, Matyssek, Jones) zväčša odporúčajú formát A5 alebo A6, pretože A4 sa jednak ťažšie prenáša a uskladňuje, a jednak môže zvädzať k zapisovaniu väčšieho množstva informácií, a tým k neprehľadnosti. Mnohí tlmočníci si však veľký zápisník rozdeľujú zvislou čiarou na dva stĺpce, vďaka čomu nemusia tak často obracať strany a majú poruke viacero informácií z dlhšieho úseku prejavu. Čo sa týka samotného papiera, mal by byť čistý alebo len s veľmi jemnými linajkami, aby bolo vidieť každú bodku a čiarku, ktorú tlmočník z nejakého dôvodu zaznačí. Teoretici ďalej odporúčajú písať v notese len na prednú stranu listov a po vypísaní notes otočiť a postupovať rovnakým spôsobom na zadných stránkach listov. Tlmočník by však pri používaní opačnej strany listov mal mať na mysli, že ak jeho poslucháči stoja v bezprostrednej blízkosti pred ním a on má vo zvyku len voľne pretáčať listy bez toho, aby ich druhou rukou prichytil k zvyšku zápisníka, môžu poslucháči jeho poznámky (napríklad z dávnejších tlmočnických akcií) vidieť prečítať. V určitých situáciách by to nemuselo byť vhodné.

Záverom sa pozrime, ako sa odborníci pozerajú na otázku, čím by sa mala notácia písať. Gillies a Jones odporúčajú obyčajné pero alebo ceruzku s tvrdou tuhou, ktorá sa ľahko nezlomí. Vo všeobecnosti je jedno, o aký typ písacej potreby pôjde, no neodporúča sa atramentové pero, ktorého stopa sa ľahko rozmazáva, môže sa rýchlo minúť a navyše sa s ním nedá písať rýchlo, čo je pre tlmočníka dô-

ležitý aspekt. Na okraj spomeňme, že tlmočník by mal mať pri sebe vždy aspoň dve perá, a mal by sa vyhýbať perám s nápismi alebo reklamou. Ak by mal napríklad nedopatrením pero s názvom firmy, ktorá konkuruje jeho klientovi, mohol by sa dostať do trápnej situácie, ktorá by mu len zbytočne pridala na stresovom zaťažení.

1.4 V akom jazyku viesť notáciu

Výber jazyka notácie, teda či písať vo východiskovom, cieľovom alebo materinskom jazyku, je frekventovanou témou teoretických diel o tlmočení a nie je možné odpovedať na túto otázku všeobecne akceptovaným „receptom“. Pozrime sa radšej na jednotlivé výhody a nevýhody.

Rožan sa k otázke jazyka nevyjadruje explicitne, ale tvrdí, že najťažšiu prácu by mal mať tlmočník pri konzekutívnom tlmočení za sebou už v momente, keď začína prehovor na základe urobeného zápisu (1956/2002, s. 25). Môžeme z toho vydedukovať, že odporúča viesť si notáciu v cieľovom jazyku. Tento názor zastáva aj veľa iných teoretikov, ktorí tvrdia, že počas pasívneho príjmu východiskového prejavu máme viac času na hľadanie ekvivalentov v cieľovom jazyku, ako keď už tlmočíme a sme pod väčším stresom.

Na druhej strane sú zástancovia materinského jazyka, napr. Matyssek (1989), ktorí odporúčajú písať zápis v rodnej reči bez ohľadu na to, či sa tlmočí z nej do cudzieho jazyka alebo naopak. Matyssek súhlasí s Herbertom (1952) v tom, že tlmočník zvyčajne nedosiahne v cudzej reči takú úroveň ako vo svojom rodnom jazyku, a preto je vhodné vyhnúť sa dodatočnému stresu z toho, že sme niečo v rýchlosti nepochopili, nepočuli alebo nevedeli, a zapísať to jednoducho v jazyku, v ktorom sa cítime najistejšie. Je to taktiež trochu rýchlejšie ako písanie a premýšľanie v cudzom jazyku.

Na zaujímavú vec v súvislosti s jazykom notácie upozorňuje vo svojej knihe Makarová – navrhuje používať cieľový jazyk, pokiaľ to je možné, a východiskový, ak je to potrebné, a navyše poznamenáva, že „formulácie vo východiskovom jazyku môžu byť užitočné ako zdroj presných odborných termínov pre ďalšie tlmočenie“ (2004, s. 138). Zápis vo východiskovom jazyku teda môže byť prínosný aj z hľadiska budúcej práce tlmočníka.

Ako je tomu vo väčšine prvkov a vlastností tlmočnickeho zápisu, aj jazyk je veľmi individuálnou záležitosťou, a preto by sme vyzdvihli len jedno všeobecné odporúčanie: Zápis si treba robiť v akomkoľvek jazyku či kombinácii jazykov, pokiaľ tým notácia dosiahne svoj cieľ - úspešné pretlmočenie. Keďže nikto sa o poznámky tlmočníka nezaujíma a slúžia jedine jednému účelu, je úplne irelevantné, či sú vedené v jednotnom jazyku alebo nie. Každý by si mal vyskúšať rôzne spôsoby, aby zistil, čo mu najlepšie vyhovuje.

1.5 Individualita tlmočnickej notácie

Mnoho tlmočníkov a teoretikov tlmočenia tvrdí, že notácia je výsostne individuálnou záležitosťou každého človeka a že sa v žiadnom prípade nedá hovoriť o ideálnom systéme, ktorý by mohli prebrať všetci tlmočníci ako celok. To však, napokon, ani nie je cieľom jednotlivých príručiek o notácii. V každej praktickej príručke sa píše, že čitateľ v nej nájde len súbor nápadov, ktoré by si mal každý prečítať, prevziať z toho to, čo považuje za užitočné, prispôbiť si niečo, čo sa nezdá ideálne a ignorovať odporúčania, ktoré danému tlmočníkovi nevyhovujú. Nevidíme preto žiadny nesúlad medzi návrhmi spôsobu notovania a priestorom pre vlastnú individualitu. Matyssek (1989, s. 142) v tomto kontexte hovorí o tzv. generáliách a systematikách tlmočnickeho zápisu, čím označuje *systematické* spôsoby zaznamenávania myšlienok na papier, teda tak, aby to pre daného tlmočníka bolo logické. Ako poznamenáva, na vytvorenie dobrého notačného systému je síce potrebné tlmočenie v praxi, ale je to omnoho jednoduchšie, ak sa začínajúci tlmočník môže oprieť o generáliá a systematiká, ktoré pred ním sformulovali skúsenejší tlmočníci a teoretici. Gillies (2005, s. 10) trefne poznamenáva, že skutočný zámer systémov notácie predkladaných vo všetkých publikáciách o tlmočení je inšpirovať tlmočníkov a zabrániť im, aby sami postupne prichádzali na to, čo už vymyslel niekto pred nimi.

Návrhy každého teoretika, či už minimalistu ako Rozan alebo maximalistu ako Matyssek, považujeme aj my za veľmi prínosné a odporúčili by sme každému začínajúcemu tlmočníkovi, aby si prečítal čo najviac tipov na písanie notácie, z ktorých môže nábrať inšpiráciu, a tým zjednodušiť svoju prácu pri konzekutívnom tlmočení.

2 Grafická úprava

V nasledujúcej časti sa budeme venovať priestorovému rozloženiu notačných prvkov v zápisníku, teda princípu vertikality, diagonálnemu rozloženiu, vodorovným čiarom a ľavému okraju. Ide o základné piliere tlmočnickeho zápisu, ktoré odporúčajú mnohí teoretici, od Rozana a Herberta v 50-tych rokoch až po tých súčasných.

2.1 Princíp vertikality

Rozan založil na požiadavke vertikálneho smeru tlmočnickeho zápisu celý svoj notačný systém. Ako tvrdí, „[v]ertikalita znamená robiť zápis zhora nadol, a nie zľava doprava“ (1956/2002, s. 20). Od tohto princípu sa odrážajú takmer všetky

systémy notácie, a preto teoretici odporúčajú písať na veľký, ale tenký kus papiera. Lineárny spôsob značenia sa neodporúča, pretože je to na úkor prehľadnosti, a tú tľmočník bezpochyby v notácii potrebuje.

Na princípe vertikality je založených niekoľko ďalších techník, ktoré sú v tľmočníckom zápise veľmi užitočné:

2.1.1 Vřšenie (*stacking*)

V notácii sa dá vypustiť množstvo predložiek (v analytickom jazyku) a koncoviek (v syntetickom jazyku), ako aj iných gramatických ukazovateľov, keď slová, ktoré spolu súvisia, umiestnime tesne pod seba. Pokiaľ ich spája predložková väzba, oddelíme ich vodorovnou čiarou (viď príklad A) a pokiaľ ide o enumeráciu niekoľkých nezávislých prvkov, čiaru medzi ne nedáme (viď príklad B): ¹

<p>A: zmena postoja ohľadom nového zákona</p>	<p><i>zmena / postoj</i> nový zákon</p>
<p>B: čo sa týka slovenských, českých a maďarských záležitostí</p>	<p>SK re: CZ HU</p>

2.1.2 Zátvorky

V prípade používania zátvoriek vidíme zaujímavý rozdiel medzi staršími teóriami Rozana a Matysseka na jednej strane a novšími teóriami Jonesa a Gilliesa na strane druhej. V publikáciách pred roka 1990 sa zátvorky používajú len na informácie, ktoré sú síce z hľadiska témy prejavu relevantné, ale netvorí jeho hlavnú kosť. Príklad (prevzatý od Rozana):

<p><i>vyhodnotenie celosvetovej ekonomickej situácie Ekonomickou a sociálnou radou na základe rezolúcie 118 (II):</i></p>	<p>vyhodnotenie / Ecsoc (→ 118 II) svetová ekonomická situácia</p>
---	---

Modernejší autori zdôrazňujú aj ďalší spôsob praktického využívania zátvoriek – na zapísanie kľúčového slova, ktoré nám pomôže spomenúť si na jednoduchý príbeh či anekdotu, ktorú rečník povedal, alebo aj na myšlienku, ktorú sme

pri počúvaní rečníka pochopili, no nemáme čas zapísať si ju celú. Ide o veľmi šikovný spôsob práce s myšlienkami namiesto slov, a ak si tlmočník túto techniku osvojí, isto mu v praxi ušetrí množstvo času. Voľne prerozprávané časti prejavov sa totiž dajú ľahko zapamätať aj bez detailov, predovšetkým, ak sú nezvyčajné alebo vtipné. Stačí si teda poznačiť dôležité slovo z pointy alebo záveru príbehu a zvyšok si ľahko vybavíme. Prerozprávanie príbehu či vtipu tak môže bez notácie pôsobiť na poslucháčov ešte prirodzenejšie a kvalitnejšie.

2.1.3 Presun (*shift*)

V otázke využívania presunu opäť badať istý rozdiel medzi staršími a novšími teóriami. Kým Rozan považuje presun za základný pilier svojho systému a Matyssek sa tejto téme taktiež venuje na mnohých stránkach, Gillies ho spomína len v prípade mnohonásobného podmetu alebo predmetu a Jones ho vynecháva úplne. Rozan definuje túto techniku ako využitie miesta v notácii, na ktorom by sa daná informácia objavila, keby sa zápis o riadok vyššie bol zopakoval. (1956/2002, s. 22). Objasňuje to nasledovný príklad (inšpirovaný príkladom z Rozanovej knihy):

<i>Hoci bol tento koncept plánovaný na máj a hoci Európska komisia o téme diskutovala, ...</i>	THO koncept plánovaný na máj — EK diskutovala o tom
--	---

Slovíčko „hoci“ netreba opakovať, namiesto toho sa zápis druhej časti vety začne s istým odsekom, a je jasné, že sa „hoci“ (z angl. *though*) vzťahuje aj na druhý riadok. Rozan odporúča označiť takéto presun vodorovnou čiarou, ale musíme poznamenať, že v príkladoch vo svojej príručke o notácii je veľmi nekonzistentný. V mnohých prípadoch túto dlhú pomlčku nepoužíva, z čoho vzniká dojem, že presun je v podstate to isté, čo vŕšenie. Možno práve z tohto dôvodu starší autori techniku presunu nespomínajú.

2.2 Diagonálne rozloženie

Diagonálnemu, resp. priečnemu rozloženiu prvkov na strane sa venujú opäť skôr modernejší autori. Zdá sa, že diagonálne rozloženie je akýmsi vylepšením Rozanovho princípu vertikality, pretože to znamená zapisovať prvky nielen zhora nadol, ale aj zľava doprava, čím sa využíva celá strana a jednotlivé zápisy sú už na prvý pohľad jasné a prehľadné.

PREKLADATELSKÉ LISTY 2

Najdôležitejším prvkom priečného rozloženia je tzv. štruktúra SVO (z angl. *subject, verb, object*). Z každej myšlienky (ktorá môže, ale nemusí zodpovedať jednej vete) vezmeme podmet, prísudok a predmet a napíšeme ich na myslenú diagonálnu os strany zápisníka, čím vytvoríme tri stĺpce. Vetné členy pritom netreba posudzovať príliš prísne podľa gramatických pravidiel – za predmet možno považovať aj doplnok (*otec prišiel unavený*) a rovnako môžeme trpný rod chápať ako prísudok a predmet (*bol otvorený*). Tieto tri hlavné časti vety teda tvoria základnú kosť, na ktorú môžeme upnúť ďalšie časti danej výpovede – vždy na úroveň patričného vetného člena. Napríklad:

Slovenská, česká a maďarská vláda navrhli sériu nových opatrení na riešenie problematiky odpadového hospodárstva.

SK
CZ
HU

navrhli

opatrenia
(odpad)

Gillies (2005, s. 44) vymenúva až šesť dôvodov na to, prečo je táto technika zápisu pre tlmočníkov veľmi výhodná:

- zápis sa ľahšie číta;
- štruktúra myšlienok je jasná na prvý pohľad;
- naše oči sú zvyknuté pohybovať sa zľava doprava (čo však, pochopiteľne, neplatí pre všetky jazyky);
- začiatok každej novej myšlienky je zrejmý, pretože je najviac vľavo;
- vyhneme sa syntaktickej interferencii – v pretlmočenom prejave nepoužijeme nesprávny slovosled, čo sa môže stať, ak si zapisujeme po riadkoch;
- na strane v zápisníku máme množstvo priestoru na dodatočné informácie.

Jones trefne dopĺňa aj ďalšiu výhodu, skôr z pedagogického hľadiska: vďaka diagonálnemu zápisu odoláme pokušeniu písať lineárne, riadok po riadku, k čomu má väčšina z nás prirodzený sklon pri písaní poznámok napríklad v škole alebo na prednáške. Pri zmienke o diagonálnom rozložení sa môže automaticky naskytnúť otázka, ako treba postupovať, ak je východiskovým jazykom syntetický jazyk, v ktorom je voľný slovosled. Môže sa totiž stať, že pred zaznením slovesa nie je jasné, či je slovo na začiatku podmet alebo predmet, a teda nevieme, do

ktorého myšleného stĺpca ho zapísať. Rozan (1956) sa k slovosledu síce priamo nevyjadruje, ale v jeho príkladoch vidieť miestami porušenie pravidiel francúzskeho slovosledu tým, že z predmetu jednej vety robí predmet ďalšej vety (prostredníctvom presunovej čiary, angl. *recall line*), čo znamená, že tento predmet sa ocitá na úplnom začiatku novej myšlienky a za ním nasleduje sloveso bez akéhokoľvek označenia trpného rodu. V iných príkladoch vo svojej príručke však trpný rod označuje slovíčkom „be“. Takáto nekonzistentnosť by mohla v istých prípadoch viesť k vážnym nedorozumeniam, ak by tlmočník zrazu nevedel, či je prvok v jeho notácii agensom alebo paciensom.

Jednoduché riešenie na otázku voľného slovosledu v niektorých jazykoch a skupín SVO ponúka Gillies (2005). Hovorí, že keď vedíme notáciu vo flektívnom jazyku (napr. v slovanskom) a veta sa začína predmetom, mali by sme ho zapísať na papier ako prvý, avšak na jeho náležité miesto – do tretieho myšleného stĺpca. Bez ohľadu na to, do akého jazyka potom tlmočíme (syntetického či analytického), budeme presne poznať pozíciu tohto slova resp. prvku vo vete.

Vilímek (2008) je taktiež zástancom dodržiavania pevnej pozície podmetu, prísudku a predmetu v notácii, a to aj pri jazykoch s voľným poradím vetných členov. Dôvodom je využívanie ekonomických symbolov. Symbol je ekonomický vtedy, keď reprezentuje viacero slovných druhov, napr. symbol “ môže označovať *hovoriť / povedať / prehovoriť / vyhlásiť / tvrdiť; prejav / výrok / vyhlásenie / prehovor / oznámenie; povedané / vypovedané / vyslovené* atď. Aby sme vždy vedeli, o aký slovný druh v danej vete ide, je potrebné mať v tom systéme, a práve na to nám môžu slúžiť tri myšlené stĺpce pre podmet, prísudok a predmet.

Začínajúcim tlmočníkom by sme odporučili vyskúšať si diagonálne rozloženie notácie najskôr z písaných prejavov a neskôr z počutých, aby každý zistil, či to je technika, ktorá mu vyhovuje a vie si na ňu zvyknúť. Domnievame sa, že ide o zaujímavý systém, ktorý môže tlmočníkovi zefektívniť prácu a vniesť do jeho notácie prehľad a logiku.

2.3 Vodorovná čiara

Väčšina dostupných praktických príručiek o notácii odporúča využívanie vodorovných čiar na oddelenie jednotlivých myšlienok a častí prejavu (ktoré by v písanom texte mali formu odsekov). Teoretici sa líšia poväčšine len v detailoch – či čiaru ťahať od ľavého okraja alebo ju dať do stredu strany, či robiť malé čiarky alebo preškrtnúť celú stranu a pod. Aj keď sa môže podobať či pozícia oddeľovacej čiary zdať nepodstatná, môže zohrávať dôležitú úlohu, pokiaľ tlmočník používa vodorovné čiary aj pri vršení prvkov (*stacking*), ako navrhuje Rozan. V takom prípade by bolo zrejme vhodnejšie oddeľovať jednotlivé myšlienky vlnovkou, aby sa tie-

to dve techniky nepomiešali. Makarová (2004) navyše navrhuje rozlišovať medzi zmenou rečníka (dlhá čiara) a zmenou témy toho istého rečníka (kratšia čiara).

2.4 Ľavý okraj

Často sa odporúča vynechať na ľavej strane zápisníka dvoj- až trojcentimetrový okraj, za ktorý si tlmočník značí predovšetkým spájacie výrazy medzi myšlienkami a tiež rečníka resp. zástancu uvedeného názoru. Je to tiež priestor na zaznačenie si niečoho, čomu sme na prvýkrát neporozumeli, a chceme sa na to rečníka pred vlastným prehovorom opýtať, alebo tiež na zaznamenanie si syntaktických vzťahov medzi jednotlivými myšlienkami (odporovanie, logický následok, prípustka a pod.). Gillies (2005) odporúča využívať okraj na štrukturálne prvky, ako sú číslovanie pri vymenovaní viacerých prvkov, digresie, ale aj začiatok otázky (napríklad prostredníctvom otočeného otáznika, aký využíva španielčina), na dátumy a vôbec na čokoľvek, čo je dôležité a malo by to na strane vynikať.

Veľmi sa nám pozdáva aj Vilímkov (2008, s. 50) návrh využívať až dva okraje – ľavý na spájacie výrazy a pravý na „poznámky technického charakteru“ (nejasné miesta v prejave alebo vynechané prvky v enumeráciách, ktoré nie sú informačne dôležité). Takýmto spôsobom sa nestane, že by sme jeden okraj prepĺnili značkami a informáciami rôznej povahy.

ZÁVER

V stručnosti sme popísali najzákladnejšie prvky tlmočnickej notácie tak, ako ju prezentujú viacerí poprední autori. Skutočnosť, že na niektorých prvkoch, ako sú vodorovné čiary, princíp vertikality či značenie myšlienok namiesto slov, sa zhodujú teoretici od začiatkov teórie tlmočenia v 50-tych rokoch až po súčasnosť, svedčí o praktickosti a vhodnosti daných techník pre potreby tlmočnickej notácie. Každému začínajúcemu tlmočníkovi by sme odporučili oboznámiť sa s čo najviac systémami a návrhmi písania tlmočnickeho zápisu, aby si mohli z každého vybrať to, čo im najlepšie vyhovuje, a postupne si tak vypracovať vlastný systém, ktorý im poslúži ako užitočná pomôcka aj pri tých najnáročnejších prejavoch.

POZNÁMKY

¹ Vo všetkých príkladoch v tomto príspevku znázorňujeme vždy len daný prvok alebo techniku. Ostatné slová teda nenahrádzame symbolmi, neskracujeme ich, ani ich inak neupravujeme.

LITERATÚRA

- GILLIES, A.: *Note-taking For Consecutive Interpreting - A Short Course*. Manchester : St Jerome, 2005. 239 s. ISBN-1900650827.
- HERBERT, J.: *Handbuch für den Dolmetscher; Leitfaden für den Konferenzdolmetscher*. Geneve : Librairie de l'Université, 1952. 112 s. SWB-PPN: 04573741X.
- JONES, R.: *Conference Interpreting Explained*. Manchester : St Jerome, 1998. 152 s. ISBN 1-900650-57-6.
- KENÍŽ, A.: Úvod do komunikačnej teórie tlmočenia. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1980. 91 s.
- MAKAROVÁ, V.: *Tlmočenie: hraničná oblasť medzi vedou, skúsenosťou a umením možného*. Bratislava : STIMUL. 183 s. ISBN: 80-88982-81-2.
- MATYSSEK, H.: *Handbuch der Notizentechnik für Dolmetscher. Ein Weg zur sprachunabhängigen Notation*. Heidelberg : Groos Verlag. 1989. 904 s. ISBN 3-8727-6616-3.
- MÜGLOVÁ, D.: *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža*. Bratislava : Enigma Publishing, 2009. 324 s. ISBN 9788089132829.
- ROZAN, J.: *La prise de notes en interprétation consécutive*. Geneva : Georg; preklad Andrew Gillies: Note-taking in Consecutive Interpreting. Krakov : Tertium, 2003. 129 s. ISBN 83-914764-8-0.
- VILÍMEK, V.: Princípy tlmočnickej notácie. In: Hrdinová E.M., Vilímek V. a kol.: Úvod do teórie, praxe a didaktiky tlmočenia. Ostrava : Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2008. 102 s. ISBN 978-80-7368-589-8.

RESUMÉ

The article summarizes fundamental principles of note-taking in consecutive interpreting as put forth by prominent theorists of interpreting, especially Rozan (1956), Matyssek (1989), Jones (1999) and Gillies (2005). With a focus on the needs of trainee interpreters who do not know much about note-taking techniques, the article explains some basic features of notes, such as what language to note in, technical requirements for note-taking, individual character of interpreter's notes and the graphic layout. Advantages and disadvantages of each technique are reviewed and the article also provides some tips for students of interpreting.

Mgr. Lýdia Machová
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta UK
Gondova 2
814 99 Bratislava
lydia.machova@gmail.com